

В. В. Крейденко,
к. держ. упр., доцент кафедри парламентаризму,
Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2300-7857>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.18.128

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

V. Kreidenko,
PhD in Public Administration, Associate Professor of the Department of Parliamentarism, Educational
and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko Kyiv National University

PARLIAMENTARISM AS A FORM OF IMPLEMENTATION OF PEOPLE'S SOVEREIGNTY

Парламентаризм є однією з найважливіших форм реалізації народного суверенітету, яка відіграє ключову роль у сучасній системі державного управління. це політична система, що ґрунтується на принципі народовладдя, коли громадяни мають можливість безпосередньо чи опосередковано брати участь в управлінні державою через обраних представників у парламенті. Парламент як виборний законодавчий орган має провідну роль у процесі прийняття законів, контролює виконавчу владу та забезпечує баланс між різними гілками державної влади. Такий підхід дозволяє реалізувати волю народу через інституції, які створені для цього, і тим самим забезпечує виконання основного принципу демократії — влади народу.

Значення парламентаризму полягає в тому, що він надає громадянам можливість брати участь у державному управлінні через систему виборів. виборці обирають своїх представників, яким довіряють представляти їхні інтереси на національному рівні. Це дозволяє забезпечити прозорість влади, підзвітність державних інституцій та контроль над рішеннями уряду. Парламент, як головний інструмент парламентаризму, відіграє особливу роль у правовому регулюванні відносин у суспільстві, а також у формуванні законодавчої бази, що регулює всі аспекти життя держави та громадян.

З теоретичної точки зору, парламентаризм є логічним продовженням і розвитком ідеї народного суверенітету, оскільки саме через парламент відбувається делегування народом частини своїх суверенних повноважень. це делегування є основою для функціонування всіх демократичних держав. Практична реалізація парламентаризму вимагає чітко вибудованої системи взаємодії між парламентом та іншими гілками влади, що дозволяє збалансувати їхні повноваження і забезпечити ефективне функціонування держави.

Однак парламентаризм стикається з низкою викликів. Одним з таких викликів є необхідність удосконалення законодавчого процесу, який повинен враховувати сучасні реалії, зокрема глобалізаційні процеси, соціально-економічні виклики та політичні зміни та дію військового стану в державі. Ефективність парламентарної системи великою мірою залежить від якості законодавчої роботи, яка повинна відповідати актуальним потребам суспільства.

Інший важливий аспект — це забезпечення прозорості і підзвітності роботи парламенту перед громадянами. В умовах зростання суспільного інтересу до політики, довіра громадян до парламентських інституцій стає вирішальним фактором стабільності політичної системи. Потреба у чіткому законодавчому регулюванні діяльності парламенту та його взаємодії з виконавчою владою є одним із центральних питань для реалізації народного суверенітету.

Таким чином, парламентаризм виступає не лише як інструмент реалізації народного суверенітету, але й як механізм забезпечення ефективного функціонування державної системи. Правильне законодавче регулювання, політична прозорість та підзвітність — ключові елементи, які дозволяють парламентарній системі ефективно виконувати свої функції, забезпечуючи баланс між гілками влади та задоволення інтересів громадян.

Parliamentarism is one of the most important forms of implementation of popular sovereignty, which plays a key role in the modern system of state administration. it is a political system based on the principle of people's power, when citizens have the opportunity to directly or indirectly participate in the management of the state through elected representatives in the parliament. Parliament, as an elected legislative body, has a leading role in the process of adopting laws, controls the executive power and ensures a balance between the various

branches of state power. This approach makes it possible to implement the will of the people through the institutions created for this purpose, and thereby ensures the fulfillment of the main principle of democracy — the power of the people.

The importance of parliamentarism is that it gives citizens the opportunity to participate in government through the system of elections. voters elect their representatives, whom they trust to represent their interests at the national level. it allows to ensure transparency of government, accountability of state institutions and control over government decisions. Parliament, as the main instrument of parliamentarism, plays a special role in the legal regulation of relations in society, as well as in the formation of the legislative framework that regulates all aspects of the life of the state and citizens.

From a theoretical point of view, parliamentarism is a logical continuation and development of the idea of popular sovereignty, since it is through the parliament that the people delegate part of their sovereign powers. this delegation is the basis for the functioning of all democratic states. The practical implementation of parliamentarism requires a clearly structured system of interaction between the parliament and other branches of government, which allows balancing their powers and ensuring the effective functioning of the state.

However, parliamentarism faces a number of challenges. one of these challenges is the need to improve the legislative process, which must take into account modern realities, in particular globalization processes, socio-economic challenges and political changes and the effect of martial law in the state. the effectiveness of the parliamentary system largely depends on the quality of legislative work, which must meet the current needs of society.

Another important aspect is ensuring the transparency and accountability of the work of the parliament to the citizens. in conditions of growing public interest in politics, citizens' trust in parliamentary institutions becomes a decisive factor in the stability of the political system. The need for clear legislative regulation of the parliament's activities and its interaction with the executive power is one of the central issues for the realization of people's sovereignty.

Thus, parliamentarism acts not only as a tool for realizing people's sovereignty, but also as a mechanism for ensuring the effective functioning of the state system. Correct legislative regulation, political transparency and accountability are key elements that allow the parliamentary system to effectively perform its functions, ensuring a balance between the branches of government and satisfying the interests of citizens.

Ключові слова: парламентаризм, Верховна Рада України, демократія, форми народовладдя, народний суверенітет, парламентська відповідальність, державне управління, законотворчість.

Key words: parliamentarism, Verkhovna Rada of Ukraine, democracy, forms of people's power, people's sovereignty, parliamentary responsibility, public administration, law-making.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблема організації державної влади у демократичній країні полягає в забезпеченні ефективної реалізації принципу народного суверенітету, згідно з яким народ є джерелом і носієм влади. Це вимагає створення та функціонування різних форм реалізації влади, що закріплені в Конституції України, зокрема безпосереднього (прямого народовладдя) та опосередкованого (представницького) здійснення влади через обрані органи — Верховну Раду України. Інститут парламентаризму, що поєднує елементи як прямої, так і представницької демократії, є центральним елементом для розуміння і практичної реалізації принципу народного суверенітету. Проблема полягає в необхідності оптимізації цього інституту для ефективного забезпечення балансу між різними формами народовладдя, що вимагає подальшого теоретичного і практичного осмислення його ролі в сучасній державі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Актуальність дослідження парламентаризму як форми реалізації народного суверенітету зумовлена

сучасними політичними викликами, які постають перед демократичними системами. Зокрема, зростання ролі громадськості в ухваленні рішень, підвищення вимог до прозорості та підзвітності парламентських інституцій, а також необхідність підвищення ефективності взаємодії між різними гілками влади є ключовими факторами, що стимулюють наукові дослідження в цій галузі. Парламентаризм виступає важливим механізмом, через який народ може здійснювати своє право на участь у державному управлінні, що робить його об'єктом постійного дослідження з точки зору інституційного розвитку та вдосконалення.

У сучасних дослідженнях значна увага приділяється ролі парламенту в забезпеченні народного суверенітету, особливо в умовах глобалізаційних викликів та політичної нестабільності. Науковці аналізують функції парламенту в умовах криз, політичних трансформацій, війни та соціально-економічних змін. Вітчизняні дослідники, серед яких А. Гальчинський, В. Гошовська, Ю. Древаль, О. Копиленко, О. Литвиненко, А. Мережко, В. Паламарчук, М. Паламарчук, В. Селіванов, О. Скрипнюк, А. Француз, В. Шаповал, активно вивчають роль парламентаризму у формуванні національної правової, державно-управлінської та політичної системи, особливо з огляду на український контекст розвитку демократії. Їхні праці охоплюють питання взаємодії

парламенту з іншими гілками влади, важливість стабільності парламентської системи та її здатність реагувати на політичні виклики.

Серед ключових досліджень виділяються роботи, присвячені ефективності парламентської діяльності в умовах викликів, які ставлять перед нею сучасні суспільні процеси. Науковці акцентують увагу на проблемах, пов'язаних із реформуванням парламентських структур, удосконаленням законодавчого процесу та необхідністю більш тісної взаємодії між депутатським корпусом і виборцями. Окремі роботи досліджують механізми реалізації народного суверенітету через парламент в умовах політичної поляризації та загострення внутрішніх і зовнішніх конфліктів.

Незважаючи на значний внесок у вивчення проблем парламентаризму, існує низка нерозв'язаних питань, таких як пошук оптимальних шляхів підвищення ефективності парламентських інститутів, їхня адаптація до швидких змін політичного середовища та забезпечення ефективного функціонування в умовах сучасних викликів. Також важливими залишаються питання розвитку представницької демократії та участі громадян у процесах прийняття рішень, що вимагає подальших досліджень і наукових дискусій.

Таким чином, дослідження парламентаризму як форми реалізації народного суверенітету є надзвичайно актуальним, оскільки дозволяє глибше зрозуміти проблеми, з якими стикаються парламентарні інституції в умовах сучасних політичних трансформацій. Подальший аналіз цієї тематики сприятиме вдосконаленню парламентських механізмів та їхньої здатності відповідати на виклики, що постають перед сучасними демократичними системами.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті полягає у всебічному дослідженні парламентаризму як форми реалізації народного суверенітету, з акцентом на аналізі його теоретичних основ та практичної реалізації в системі державного управління. Завданням дослідження є виявлення основних проблем і викликів, з якими стикається парламентаризм у сучасних умовах, зокрема, в контексті забезпечення ефективності законодавчого процесу, підвищення прозорості та підзвітності парламентських структур. Окремо увага приділяється аналізу ролі парламенту в системі стримування і протидії, взаємодії з іншими гілками влади, а також вивченню досвіду інших країн з метою вдосконалення механізмів реалізації народного суверенітету через парламентську систему.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Парламентаризм є однією з основних форм організації державної влади, що відіграє ключову роль у реалізації народного суверенітету. Як система управління, він забезпечує функціонування політичних інститутів, де парламент є центром прийняття рішень і контролю за виконавчою владою. В умовах демократичного суспільства, парламентаризм виступає гарантом того, що воля народу відображається у державній політиці і законодавстві.

Термін "парламентаризм" (від франц. *parlementaris* — парламентська система, від *parlement* — парламент, від *parler* — говорити) у конституційному праві має декілька значень. Найпоширеніше його розуміння — це система організації державної влади, де ключовою є роль парламенту [1, с. 345].

Суть парламентаризму полягає в тому, що виконавча влада, підзвітна законодавчим зборам, діє відповідно до їхньої волі, забезпечуючи узгодженість між законом і його виконанням. У свою чергу, вчений А. Георгіца пропонує широке визначення парламентаризму, яке охоплює як його сутність, так і формальні ознаки. На його думку, парламентаризм є системою організації державної влади, закріпленою в конституції та законах, де парламент, що функціонує на демократичних принципах, має юридичний статус і реальні повноваження в представницькій, законодавчій, контрольній та установчій сферах. Це забезпечує захист інтересів як більшості, так і меншості громадян через активну діяльність парламенту [2, с. 239].

Ю.С. Шемшученко підкреслює, що парламентаризм має двоїсту природу: з одного боку, як політичний режим, а з іншого — як сукупність повноважень, принципів устрою і діяльності Верховної Ради України. У рамках парламентаризму може існувати тільки демократичний політичний режим, і основою для устрою та статусу парламенту має бути верховенство волі народу. У парламентаризмі поєднуються пряме і представницьке народовладдя, а народний суверенітет реалізується через організацію і діяльність парламенту [3, с. 18].

Парламентаризм як явище виник у результаті соціально-політичного розвитку та становлення державності. Термін "парламентаризм" з'явився у 19 столітті для опису державного устрою Великої Британії, і з часом набув універсального значення. Він розвивався як протиставлення абсолютизму і як прояв народного суверенітету. Під час радянської доби термін "парламент" використовувався для критики буржуазного ладу, і його існування суперечило радянській ідеології. Офіційно термін "парламент" був закріплений у Законі України "Про назву, структуру і кількісний склад нового парламенту України" від 3 жовтня 1993 року, а чинна Конституція України визначила його як єдиний орган законодавчої влади.

Суть протиставлення полягає в тому, що права народу як суб'єкта права обмежені, що зменшує його здатність здійснювати юридично важливі дії та обирати представників. Народне представництво залишається лише формальністю, оскільки воно підпорядковане закону, який не виключає можливості монархічної влади, ідеї якої виникли ще з часів Французької революції.

Згідно з цією логікою, сутність парламентаризму як представницької демократії зводиться до того, що народний суверенітет трансформується в суверенітет парламенту, який діє в рамках верховенства права. Яскравим прикладом цього є система влади у Великобританії, де "суверенітет парламенту" є ключовим принципом конституційного і звичайного права, що визнається судами. Англійський правознавець А. Дайсі характеризував верховенство парламенту як його здатність ухвалювати та скасовувати будь-які закони без обмежень.

Британський парламентський "абсолютизм" знижує ризик конфліктів між гілками влади завдяки м'якому

поділу, що сприяє співпраці законодавчої та виконавчої влади. Однак сучасні дослідники відзначають, що принцип парламентського суверенітету поступається перед елементами прямої демократії, такими як загальнонаціональні референдуми. Крім того, парламент втрачає незалежність, оскільки більшість його повноважень контролюється Кабінетом міністрів. Делеговане законодавство та обмежений контроль над фінансовими питаннями також свідчать про зменшення його впливу.

Одним з крайніх підходів до розуміння правоздатності народу є концепція Г. Еллінека, який вважав народ органом держави. Він розглядав народ як колегіальний орган, чия роль зводиться до створення іншого органу, що отримує права, які раніше належали самому народові. Таким чином, народ і його представництво утворюють єдине правове ціле. Вчений Еллінек також вважав, що народ здійснює владу як безпосередньо, так і через представницьку демократію, де парламент виступає організованим виразом суверенітету народу. Проте в його концепції є суперечність: народ є джерелом влади, але його правоздатність обмежена "державною компетенцією", оскільки орган діє в рамках визначених меж.

Ці ідеї залишаються актуальними і сьогодні, відображаючись у конституціях сучасних держав, де влада народу обмежується, попри загальне визнання принципу народного суверенітету. Наприклад, стаття 22 Конституції Аргентини забороняє народу здійснювати владу безпосередньо, окрім як через державні органи. Подібна ситуація в Конституції Португалії: хоча політична влада належить народу (ст. 108), стаття 10 визначає, що народ реалізує її лише в межах, встановлених Конституцією. Сучасні дослідники, як В. Руденко, зазначають, що інститути прямої демократії обмежуються рамками визначеної компетенції. Такі обмеження правоздатності народу заперечують ідею народного суверенітету, верховенства права і демократії. Це може знецінювати парламентаризм як синтез прямої і представницької демократії та призводити до політичної доцільності на шкоду праву. Прикладом тривкої ідеї обмеження влади народу є відсутність чітких параметрів виборчої системи в Конституції України та розгляд цього питання Конституційним Судом як питання політичної доцільності.

Парламентаризм, як природний розвиток принципу народного суверенітету, тісно пов'язаний з парламентарною формою правління. Ця форма правління характеризується особливим статусом парламенту як головного органу представницької влади та ключового суб'єкта у здійсненні законодавчої влади.

У рішенні Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 року зазначено, що Верховна Рада України є представницьким органом державної влади, відповідальним за реалізацію законодавчої влади. Визначення Верховної Ради єдиним органом законодавчої влади означає, що жоден інший орган державної влади не має повноважень приймати закони. Повноваження Верховної Ради реалізуються через спільну діяльність народних депутатів на засіданнях під час сесій [4]. Це підтверджує, що представницька природа парламенту є основою його політичної ролі і має відображатися як в його структурі, так і в його функціонуванні.

В Конституції України безпосередньо не зазначено представницький характер Верховної Ради України, натомість вона визначена як єдиний орган законодав-

чої влади. Такий підхід, з одного боку, уточнює загальне положення частини 2 статті 6 Конституції, що стосується поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, а з іншого боку, відображає принцип народного суверенітету. Оскільки верховенство влади в державі належить народу, лише він має право приймати закони, встановлювати правила співжиття та погоджувати інтереси в суспільстві через спеціальний орган державної влади — парламент.

В науковій літературі зазначено, що поняття законодавчої влади і парламенту є синонімічними та взаємопроникливими, і їх дія обумовлена принципом народного суверенітету. Це підтверджує позицію Г. Журавльової, яка стверджує, що законодавча влада означає: по-перше, зміст і наслідки волевиявлення народу на законодавчих референдумах; по-друге, сукупність повноважень різних елементів державного механізму, зокрема парламенту, що пов'язані з законотворчістю; по-третє, одну з головних функцій парламенту; по-четверте, сам парламент і його призначення [5, с. 9].

Конституція України визначає Верховну Раду як єдиний орган законодавчої влади, що закріплює одну з ключових форм народного суверенітету у контексті конституційного ладу. Це означає, що Конституція встановлює загальні та стабільні принципи державного устрою та права народу змінювати цю модель. Верховна Рада є єдиним органом, уповноваженим реалізувати політичну волю народу через законодавство і визначити шляхи її реалізації.

З цієї перспективи можна говорити про верховенство парламенту як про основну частину системи органів державної влади, хоча навіть у "чистих" парламентарних державах не існує прямого підпорядкування парламенту іншим органам. В сучасній демократичній державі неможливо зосередження всієї влади в одному органі, навіть представницькому. Влада залишається прерогативою народу як політичної одиниці, і ніхто — ані державні органи, ані посадові особи, ані політичні партії — не може узурпувати її.

Щоб парламентаризм ефективно реалізовував народний суверенітет, парламент має забезпечувати відображення волі та інтересів народу у законах і запобігати їх спотворенню. Це передбачає закріплення конституційно-правового статусу парламенту, визначення його повноважень, а також забезпечення його процесуальної спроможності через регулювання законодавчих процедур і діяльності його органів.

Дослідження українського парламентаризму, функцій Верховної Ради України та природи законодавчої влади дозволили розробити ряд обґрунтованих пропозицій для їх удосконалення. У контексті поточних конституційно-правових та державно-управлінських реформ важливими залишаються пропозиції щодо вдосконалення парламентської реформи, включаючи поліпшення конституційних основ законодавчої функції Верховної Ради України, демократизацію законодавчого процесу, підвищення якості та ефективності законодавчої діяльності та створення раціональної правової системи. Явною є потреба в удосконаленні законодавчої діяльності парламенту, як у визначенні загального змісту, форм і методів цієї діяльності, так і в уточненні окремих процедурних питань.

Законодавчий процес потребує особливої уваги, зокрема в аспектах його законодавчого забезпечення через закони, такі як "Про регламент Верховної Ради

України" та "Про правотворчу діяльність" та інші. Інститут парламентського контролю, важливий для справжнього парламентаризму, також потребує чіткого визначення поняття, змісту, напрямів, форм і методів контролю. Ці та інші пропозиції щодо законодавчого забезпечення парламентаризму відображені в проєктах законів, які різного часу проходили апробацію в парламенті. Зокрема, були дискусії навколо регламенту Верховної Ради України та закону "Про тимчасові слідчі комісії". З моменту набуття чинності Конституції України неодноразово реєструвались і розглядалися проєкти законів "Про закони", "Про нормативно-правові акти", "Про опозицію" та "Про парламентський контроль". Чинні закони, такі як "Про Регламент Верховної Ради України", "Про комітети Верховної Ради України", "Про статус народних депутатів України", "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" і "Про Рахункову палату", зазнали численних змін.

Поки що в Україні немає чітко визначеної моделі парламентаризму чи конституційної доктрини парламентаризму. Це виглядає парадоксально, оскільки теорія народного суверенітету ідеально підтримується всіма політичними силами в контексті демократичної держави. Однак перед парламентськими виборами питання про парламентаризм як форму реалізації народного суверенітету і як вищий ступінь демократії не обговорювалось. Можливо, українське суспільство свідомо уникало цієї теми через минулі проблеми, такі як невдала реформа згідно з Законом № 2222 та криза влади 2007—2008 років. Можливо, суспільство ще не готове активно проявляти демократичні ініціативи і брати на себе відповідальність. Також, відсутність внутрішньої свободи, наслідок радянського минулого, може заважати досягненню зовнішньої свободи. Можливо, що Україні потрібен час для усвідомлення цінності парламентаризму як основного засобу реалізації народного суверенітету.

Постійна ідея конституційної реформи в Україні вимагає ретельного контролю з боку громадськості та прогресивних політичних сил, щоб уникнути спотворення ідеї парламентаризму та формалізації ролі парламенту. Принцип народного суверенітету повинен пронизувати всі аспекти парламентаризму як у статичному, так і в динамічному вимірі. Варто звернути увагу на слабкі місця західного парламентаризму, вивчаючи помилки інших. Сучасні дослідження вказують на негативні тенденції у розвитку парламентаризму в демократичних західних країнах, де парламент перетворюється на представництво виконавчої влади, втрачаючи свою роль як основного політичного інституту. Розвиток ЄС також зменшує значення національних парламентів через скорочення їх функцій, що підтверджується лісабонськими угодами, які залишають національну безпеку в компетенції держав-членів ЄС.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Можна стверджувати, що парламентаризм, який повинен бути формою реалізації народного суверенітету, завжди знаходиться в зоні ризику, де інші суб'єкти, такі як партійна та міністерська бюрократія, можуть поглинути його функції. Це веде до ізоляції народу від влади, узурпації його права на владу вузьким колом

номенклатури та впровадження власних інтересів під виглядом загальнонародних. виправити ці негативні тенденції лише юридичними чи державно-управлінськими засобами неможливо, оскільки справжній парламентаризм передбачає відповідний рівень політичної і правової культури. Якість юридичних засобів також відображає культурний рівень суспільства та правлячої еліти. Усвідомлення цього з боку еліти є важливим кроком до розвитку парламентаризму в Україні.

Для "нейтралізації" викликів парламентаризму потрібно розробити та впровадити заходи, що підвищать роль парламенту порівняно з виконавчою владою, адже наявність парламенту ще не гарантує справжнього народного представництва. Також, з огляду на перспективи інтеграції України до ЄС, необхідно активізувати дослідження для розробки ефективних інструментів контролю національних парламентів над політичними структурами Європейського Союзу.

Література:

1. Шаповал В.М. Парламентаризм / В.М. Шаповал. Юридична енциклопедія в 6 т. "Н-П". К.: Вид-во "Юридична енциклопедія" імені М.П. Бажана, 2002. Т. 4. 720 с.
2. Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики. Чернівці: Рута, 1998. 484 с.
3. Шемшученко Ю. С. Теоретична засади розвитку українського парламентаризму. Право України. 2008. № 1. С. 17—20.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституції України (щодо повноважності Верховної Ради України) від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002. URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog> (дата звернення: 09.09.2024).
5. Журавльова Г. С. Конституційні засади становлення і розвитку парламентаризму в Україні: автореф. дис. канд. юрид. Наук: 12.00.02. Харків, 1999. 16 с.

References:

1. Shapoval, V.M. (2002), Parliamentarism [Parliamentarism], Vyd-vo "Yurydychna entsyklopediia" imeni M.P. Bazhana, Kyiv, Ukraine.
 2. Heorhitsa, A. Z. (1998), Suchasnyj parlamentaryzm: problemy teorii i praktyky [Modern parliamentarism: problems of the theory and practice], Ruta, Chernivtsi, Ukraine.
 3. Shemshuchenko, Yu. S. (2008), "Theoretical basis for the development of Ukrainian parliamentarism", Pravo Ukrainy, vol. 1, pp. 17—20.
 4. Constitutional Court of Ukraine (2002), "Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of 50 MPs of Ukraine regarding the official interpretation of the provisions of Articles 75, 82, 84, 91, 104 of the Constitution of Ukraine (regarding the powers of the Verkhovna Rada of Ukraine) of October 17, 2002, No. 17-rp/2002", available at: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog> (Accessed 9 September 2024).
 5. Zhuravlova, H. S. (1999), "Constitutional Principles of Establishment and Development of Parliamentarism in Ukraine", Ph.D. Thesis, legal sciences, Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine, Kharkiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 09.09.2024 р.